

ULOGA PROGRAMA “ZAŽELI – PROGRAM ZAPOŠLJAVANJA ŽENA” KAO OBLIKA DEINSTITUCIONALIZIRANE SKRBI ZA STARIJE I NEMOĆNE

SAŽETAK

Hrvatska se, kao i druge europske zemlje, suočava s izazovima starenja društva. Neki od tih izazova odnose se na skrb o starijima i nemoćnima. Deinstitucionalizirana pomoć za starije i potrebite građane u lokalnoj zajednici predviđena je uslugom “pomoć u kući” koja je regulirana Zakonom o socijalnoj skrbi, no ona je najmanje korištena usluga u ukupnom broju starijeg stanovništva. Tijekom 2016. godine proveden je u nekoliko jedinica lokalne samouprave projekt javnih radova s ciljem zapošljavanja teže zapošljivih žena za pomoć starijima i potrebitima. Temeljem tog pozitivnog iskustva, osmišljen je program “Zaželi – program zapošljavanje žena” financiran sredstvima Europskog socijalnog fonda. S programom se započelo 2017. godine te je do sredine 2022. godine doživio 3 faze s velikim odazivom prijavitelja (jedinica lokalne samouprave i neprofitnih organizacija) i odobrenih projekata te je dobio važnu pomoć u organizaciji socijalne skrbi na lokalnoj, ali i nacionalnoj razini. U ovom će se tekstu predstaviti problemi socijalne skrbi za starije, modeli njihovog rješavanja te navedeni program kao primjer uspješne inovacije i pomoći u lokalnoj zajednici za starije i nemoćne. Prikaz odabranih izjava sudionika iz javnih medija koji govore o provedbi programa predstavljaju koristi od programa koje se očituju u zadovoljavanju egzistencijalnih potreba starijih i nemoćnih osoba u njihovim domovima i jačanju društvenog kapitala lokalne zajednice, ali i probleme koji se ponajviše odnose na ograničeno trajanje programa. Održivost i kontinuitet ovog oblika skrbi može se ostvariti njegovim uključivanjem u lokalne, regionalne ili nacionalne socijalne politike u vidu zajamčenog prava starijih i nemoćnih osoba.

Ključne riječi: starenje, skrb za starije i nemoćne, projekt “Zaželi – program zapošljavanje žena”; pomoć u kući

SUOČAVANJE SA STARENJEM U HRVATSKOJ

Hrvatska je, kao i ostale europske zemlje, izložena izazovu starenja društva. Prema podacima popisa stanovništva iz 2021. godine, prosječna starost ukupnog stanovništva Republike Hrvatske iznosila je 44,3 godine, što ga svrstava među najstarije nacije Europe (Državni zavod za sta-

tistiku, 2022). Problem starenja odnosi se na “starenje stanovništva odozgor” koji predstavlja produžetak ljudskog vijeka; “starenje stanovništva odozdo”, tj. smanjenje stope fertiliteta i manji udio mladih i djece; porast javnih troškova vezanih uz skrb o starijim osobama: zdravstvenih, mirovinskih, te troškova za dugotrajnu skrb (Puljiz, 2016). Osobe starije populacije su-

očavaju se s gubitkom fizičkih i psihičkih sposobnosti organizma, a što ih čini potrebitima tuđe pomoći i skrbi. Fizički se starenje očituje u slabijoj pokretljivosti, različitim bolestima lokomotornog sustava, s time povezanom posljedicom bolova i povećanom opasnosti od oboljenja i ozljeda. Psihičko zdravlje starijih osoba najviše se promatra kroz gubitak funkcija pamćenja, osobito kratkoročnog, ali i emocionalnu (ne) stabilnost. Emocionalna stabilnost može biti ugrožena već samim osobnim poimanjem sebe kao starije osobe, osjećajem gubitka korisnosti, ali i vanjskim čimbenicima kao što su preseljenje, gubitak samostalnosti i sl. (Lovreković i Letutar, 2010; Štambuk, 1999). Poznata je i "starosna depresija" koja zahvaća stariju populaciju, a kao rizični faktor za nju navode se preseljenje u instituciju za starije i nemoćne, smrt bliske osobe, samački život, kronična bol, odlazak djece, gubitak samostalnosti, prisutnost kronične boli, kardiovaskularne bolesti, stresne situacije, usamljenost, kronični stres (kao npr. život u neodgovarajućim situacijama), nizak socioekonomski status (Kivač, 2017). Smanjen broj mlađeg udjela stanovništva, osim što se odnosi na smanjen broj radno aktivnog stanovništva i time povezanim održavanjem mirovinskog sustava, odnosi se i na manji broj pružatelja neformalne skrbi za starije osobe. Ovim izazovima pridružuje se i problem promjena u strukturi obitelji. Za razliku od prošlog stoljeća, današnje vrijeme obilježava odvojeni život mladih od starijih te porast broja samačkih stanovništva i jednoroditeljskih obitelji (Penava Šimac i sur., 2022). Tako postotak osoba u dobi od 65 i više godina koji živi u samačkim kućanstvima u Republici Hrvatskoj iznosi 24,23% stanovnika, od čega su većinom žene (Baturina, 2021). Hrvatska se k tome suočava s problemom iseljavanja iz ruralnih područja u kojima većinom ostaje starije stanovništvo, a što predstavlja dodatan problem kod organizacije skrbi za starije osobe jer se stariji više suočavaju s geografskom udaljenošću od svojih članova obitelji, usamljenošću, ali i teškoćom dostupnosti trgovina i zdravstvenih ustanova (s čim je povezana i loša prijevozna povezanost, čak do izostanka postojanja javnog prijevoza) (Podgorelec i Klempić, 2007).

MOGUĆNOSTI SKRBI ZA STARIJE I NEMOĆNE

Uloga države u skrbi za starije osobe nije dostatna. Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/2022) regulirana su prava na usluge koje se odnose na smještaj starijih i nemoćnih osoba u domove za starije osobe; pravo na uslugu organiziranog stanovanja; boravka; psihosocijalne podrške; rane intervencije; savjetovanja i pomaganja te usluga pomoć u kući. Problem je ipak u praktičnoj realizaciji prava. U Izvješću o provedbi „Strategije socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine“ za 2020. godinu Vlade RH (Vlada RH, 2021.) navodi se da je u cjelokupnoj populaciji starijih osoba u Republici Hrvatskoj njih 9,641% obuhvaćeno pravima (materijalnim) i uslugama iz sustava socijalne skrbi te je među njima najmanji udio korisnika koji koristi pravo na usluge smještaja (0,959%) i usluge pomoći u kući (0,492%) (Vlada RH, 2021).

Glede smještaja, jedan od najvećih problema je što broj smještajnih jedinica ne odgovara realnim potrebama, tj. potražnja za smještajem u domove za starije i nemoćne, osobito u javne domove je puno veća nego li je ponuda i postoje duge liste čekanja. Tijekom 2020. god. ukupni smještajni kapaciteti državnih i decentraliziranih domova u RH iznosili su 26.762 jedinice, a što je 3,16% u odnosu na ukupan broj starijih osoba (procijenjen broj 2019. godine). Također, u 11 županija je broj smještajnih jedinica bio ispod 3,16% (Vlada, RH, 2021). S druge strane, problem je i nemogućnost plaćanja domova zbog niskih mirovina i/ili obveza prema državi do koje dolazi u situacijama kada se osobu smjesti u dom bez doplate korisnika. To predstavlja prepreku u ostvarenju smještaja, bilo iz razloga jer korisnik nema financijskih mogućnosti plaćanja smještaja - čak ni u javnim (od države subvencioniranih, a time i za korisnike jeftinijih) domova, ili iz razloga što ljudi koji ne žele založiti svoju jedinu imovinu ili ju ne mogu prodati u kratkom roku (Bađun, 2016.). O tom problemu postoji svijest i u hrvatskoj socijalnoj politici te je predviđena reforma načina plaćanja dugotrajnog smještaja starijih osoba u državne i

decentralizirane domove kao i uspostava jednakog pristupa korištenja usluge smještaja i postizanja cijene koju prati kvaliteta usluge (Vlada RH, 2021). Glede smještaja starijih i potrebitih osoba u pomoć javnom sektoru dolazi privatni sektor sa svojim domovima za smještaj starijih i nemoćnih osoba, međutim cijene takvih domova prevelike su u odnosu na većinu mirovina koje se isplaćuju iz Hrvatskog mirovinskog fonda te predstavljaju mogućnost samo uz financijsku pomoć djece ili drugih članova obitelji (prema Bađun, 2016, samo je petina korisnika mogla sama snositi financijski teret smještaja u privatni dom, a od 2020. godine su cijene domova u velikom porastu kao posljedica lanca poskupljenja (Kazir, 2023)). Međutim, problem smještaja starijih i nemoćnih osoba u domove nije i ne smije biti glavna tema u govoru o problemu organizirane skrbi za starije i nemoćne. Naime, većina starijih osoba ne želi napuštati svoje domove i želi ostati što je više moguće samostalna. Izdvajanje od njihove socijalne i fizičke sredine iziskuje prilagodbu, koja može, ali i ne mora proći uspješno. Samu prilagodbu, osobito neuspješnu može pratiti usamljenost, pa i depresija (Štambuk, 1999). Istraživanje provedeno 2017. godine na 52 ispitanika starijih od 65 godina, od čega ih je 22 smješteno u domu za starije i nemoćne, dok su ostali ispitanici živjeli u svojim domovima, pokazalo je razlike u zadovoljstvu životom, i manjim simptomima depresije između ove dvije skupine, pri čemu su osobe koje žive u svom domu procijenile da su sretnije, nije im toliko dosadno, ne osjećaju se toliko bezvrijedno i više žele živjeti, makar i bolesni, u odnosu na osobe koje su smještene u dom za starije i nemoćne (Kivač, 2017; Bijuklić i sur., 2018).

U Hrvatskoj, zakonom definirana usluga pomoć u kući koja se odnosi na pomaganje potrebitim osobama u vidu održavanja higijene prostora, organiziranja prehrane, pomoći oko osobne higijene i zadovoljenja drugih potreba (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., čl. 102) dostupna je samo osobama s nižim prihodima, a i ovisna je o regionalnom obuhvatu (Badurina, 2021; Dobrotić, 2016; Program učinkoviti ljudski potencijali, 2021-2027.). Drugi građani koji imaju

veće zdravstvene poteškoće mogu tražiti doplatu za pomoć i njegu koji pak ovisi o utvrđenom stupnju težine invaliditeta (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., odjeljak 10). Imovinski cenzus moguć je razlog nemogućnosti ostvarivanja ove usluge pa ju stoga koristi svega 4.159 osoba starije dobi tj. 0,492 % u odnosu na ukupan broj starijeg stanovništva (procijenjen broj 2019. godine) (Vlada RH, 2021). Tako zapravo veliki broj građana u potrebi ostaje bez mogućnosti ostvarivanja prava organizirane pomoći od strane države.

Sukladno opisanoj situaciji, većina starijeg stanovništva u RH živi u svojim domovima, dok skrb o njima preuzima obitelj. Takva organizacija skrbi za starije i nemoćne nije specifična samo za Hrvatsku, nego i za druge zemlje Europe i Istočne Azije, neovisno o razini gospodarske razvijenosti država. Europa pri tome spada u kontinent s najstarijim stanovništvom – do 2060. očekuje se doživljenje od 85 godina za muškarce i 89 godina za žene te je tako izrazito izložena izazovima u ostvarenju skrbi za starije i nemoćne (Peng i Yeandle, 2017). 2022. godine donesena je Europska strategija o skrbi kojom se postavlja cilj postojanja kvalitetne, dostupne i priuštive dugotrajne skrbi kako bi se spriječila usamljenost i s njom povezane poteškoće za zdravlje (Tomurad i sur., 2023). Skrb možemo definirati kao aktivnosti vezane uz rad, resurse i odnose koji su uključeni u odgovaranje na potrebe onih koji traže pomoć i podršku zbog godina, bolesti ili slabosti (Daly i Leon, 2022). Već navedeni i opisani problemi starenja stanovništva, promjena u strukturi obitelji, kao i većoj zastupljenosti žena na tržištu rada i problemi usklađivanja privatnog i poslovnog života predstavljaju izazove za oblikovanje nacionalnih politika te je to područje izloženo kreiranju novih modela. Tome se pristupa kroz učenje od drugih država, eksperimentiranje i inovacije. Za sad je najviše zastupljeno otvaranje tržišta usluga skrbi o starijim i nemoćnim osobama, koje je otvoreno za neprofitne, ali još više profitne pružatelje tih usluga. Taj problem nosi sa sobom problem nedostatka domicilne radne snage koji se rješava migracijama radnika, prvenstveno radnica te paralelnim postojanjem sivog tržišta.

Država sve više razvija različite modele kombinirane socijalne politike u kojima skrb, uz obitelj, preuzimaju zajedno država, neprofitni i profitni sektor. Neki od trendova oblikovanja politika su izravno financiranje pružatelja usluga (privatnih ili neprofitnih), uspostava novih modela socijalnog osiguranja koji starijim osobama omogućuje veće financijske mogućnosti u starosti kako bi oni sami mogli birati odgovarajuće usluge i njihove pružatelje te ulogu države u osiguranju smještaja i skrbi za osobe koje su u većoj potrebi (s pomakom dobne granice korisnika starijih od osamdeset godina i težeg zdravstvenog stanja, tj. ovisnosti o pomoći o drugima) (Peng i Yeandle, 2017). Međutim, u svim modelima je naglasak dopune skrbi uz onu koju pruža obitelj.

PROJEKTI IZ "ZAŽELI – PROGRAM ZAPOŠLJAVANJA ŽENA" U HRVATSKOJ

Tragom ovog problema, počelo se 2016. u Hrvatskoj tražiti rješenje. Tako je Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava kroz Europski socijalni fond pokrenulo projekt Program javnih radova za aktivacije žena u lokalnoj zajednici "Zaželi" s ciljem pružanja potpore zapošljavanju i pristupu tržištu rada ženama koje se nalaze u nepovoljnom položaju na tržištu rada kao i prevencije prerane institucionalizacije osoba s invaliditetom i starijih osoba, njihove socijalizacije, a samim time i poboljšane kvalitete života. Glavni cilj je zapravo bio zaposliti teže zapošljive žene dok je njihov rad bio prikladan za rješavanje nedostatne pomoći i skrbi za starije i nemoćne. Opis posla se odnosio na organiziranje prehrane, kućne poslove, uređenje okućnice, osobnu higijenu i osnovnu zdravstvenu skrb, te pružanje psihosocijalne podrške. Kako su programi javnih radova inače u trajanju od 6 mjeseci, a ostalo je još osiguranih sredstava iz Europskog socijalnog fonda, projekt je produžen za još tri mjeseca (MROSP; 2016). Prema medijski dostupnim podacima, projekt je produžen za samo dva mjeseca jer je to bio istek ugovornog razdoblja za provedbu programa Europskog socijalnog fonda za 2007.-2013. (čime su žene zaposlene na projektu ostale bez prava

na naknadu Hrvatskog zavoda za zapošljavanje jer nisu ostvarile uvjet od neprekinutog rada u trajanju od 9 mjeseci). Tim je projektom bilo zaposleno 2 594 žene (Muškić, 2016). Kako je projekt bio jako dobro prihvaćen, Republika Hrvatska je projekt uvela u novo operativno razdoblje Europskog socijalnog fonda Učinkoviti ljudski potencijali, 2014. – 2020. kao "Zaželi – program zapošljavanja žena". U predstavljajući projekt, tadašnji ministar Ministarstva rada i mirovinskog sustava, mr. sc. Marko Pavić, projekt je predstavio kao najveći projekt u Hrvatskoj vrijedan više od 400 milijuna kuna, kojim se planiralo zaposliti više od 3 000 žena u trajanju od 30 mjeseci na poslovima skrbi za starije i osobe u potrebi, čime bi bilo obuhvaćeno 12 000 korisnika (4 korisnika po jednoj zaposlenoj ženi). Također je naznačio da se radi o nastavku temeljenom na pilot programu iz javnih radova koji je unaprijeđen time što je uvedeno pravo na primanje kućanskih i higijenskih potrepština za kućanstvo u iznosu do 200,00 kn (26,50 EUR) po korisniku. U toj fazi (kasnije nazvanoj faza I.), naglasak je bio na zapošljavanju žena i one su bile ciljana skupina, dok je skrb o korisnicima bila neizravni cilj i broj korisnika nije bio uziman kao pokazatelj u provedbi projekta nego su oni uzimani kao krajnji korisnici, tj. oni koji imaju neizravnu korist od projekta. Žene koje su se mogle zaposliti preko projekta su žene u nepovoljnom položaju na tržištu rada, s naglaskom na žene starije od 50 godina, žene s najviše završenom srednjom stručnom spremom, žene s invaliditetom, žene žrtve trgovanja ljudima, liječene ovisnice, žene žrtve obiteljskog nasilja, beskućnice (MROSP, 2017 a). Također, osobito se gledalo i ciljalo na ruralna područja koja su bila obilježena većom stopom nezaposlenosti. Na poziv su se mogle prijaviti jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i neprofitne organizacije. Obavezni partneri na projektu su bili regionalni i područni uredi Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i Centri za socijalnu skrb, a kao ostali partneri na projektu mogle su sudjelovati udruge, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave pravne osobe vjerskih zajednica kao i ustanove dakle dionici koji su već prepoznati kao pružatelji socijalnih usluga (MROSP, 2017 b). Iz ovoga je vidljivo da se radi

o primjeru kombinirane socijalne politike koji je u suradnji lokalne zajednice po pitanju osiguravanja provedbe, neprofitnog sektora kao glavnog provoditelja ili partnera, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u pomoći kod odabira ciljane skupine te Centra za socijalnu skrb za pomoć oko odabira korisnika. Kako se projekt prvenstveno odnosio na zapošljavanje, zaposlene žene morale su i proći program obrazovanja koji se upisuje u radnu knjižicu, kako bi se time ostvarila održivost projekta u smislu povećanja mogućnosti zapošljavanja žena nakon završetka projekta. U toj prvoj fazi odobreno je 322 projekta u razdoblju od 30. 6. 2017. do 14. 2. 2020. s time da su sredstva povećana s prvih 400.900,00 kn (današnja protuvrijednost 53.208,57 EUR) na 1.068.389.115,02 kn (današnja protuvrijednost 141.799.603,83 EUR). Zaposleno je 6 293 žena koje bi trebale brinuti o 29 707 krajnjih korisnika (MROSP, 2020). S obzirom da su žene bile u mogućnosti raditi do 24 mjeseca, a projekt je obuhvatio područje gotovo cijele Hrvatske i polučio veliko zadovoljstvo korisnika, približavanjem isteka tog roka javljali su se upiti građana o budućnosti i što dalje. Ishodi ovog projekta opisani su pozitivnim utjecajem na niz različitih aspekata socioekonomskih problema pojedinaca, ali i samih lokalnih zajednica, i to kroz zapošljavanje žena, ali i poboljšanje kvalitete života i izvaninstitucionalne skrbi uključivih starijih i potrebitih osoba te njihovom socijalnom uključivanju. Stoga je raspisan natječaj za tzv. fazu II. Ciljni pokazatelji su i dalje bile zaposlene žene, ali se javila i obveza izvještavanja o broju krajnjih korisnika uključenih u projekt, čime se i formalno počelo davati značaj starijim osobama i važnosti ovih usluga za njih. Iako će o tome niže biti više riječi, projekt Zaželi je neformalno ili bolje rečeno, u praksi, postao poznat zbog pomoći starijim i nemoćnim osobama i najmanje se vezao uz svoj prvotni, formalni cilj koji se odnosi na zapošljavanje teže zapošljivih žena. Osim promjene u načinu obračuna prihvatljivih troškova i povećanja obveznih broja korisnika na 6 po zaposlenoj ženi, ostalo je zadržano u istom obliku s time da je trajanje projekta u ovoj fazi bilo od 12 do 18 mjeseci, a što je uključivalo rad žena u trajanju od 12 mjeseci (MROSP, 2020). Ugovoreno je 428 projekata,

zaposleno oko 8 000 žena koje su brinule obavezno o 48 000 krajnjih korisnika (MROSP, 2021). Istekom ove faze predviđao se skoriji ulazak u novo programsko razdoblje, 2021.-2027., međutim do toga nije došlo do 2023. pa se tek u lipnju/srpnju 2023. očekuje raspisivanje novog poziva za Zaželi, fazu IV. U međuvremenu, zbog velikog interesa javnosti zbog prekida projekta (Kožul, 2022), a neizvjesnosti o početku novog programskog razdoblja, država je otvorila još jedan natječaj kao kompenzacijsku mjeru, kojim je bilo predviđeno zapošljavanje žena na 6 mjeseci, nazvanu Zaželi III (Bogdanić, 2022). Nakon 48 sati zatvorena je mogućnost prijave na poziv jer su odmah premašena dostupna sredstva, što dovoljno govori o potrebi ovakvog projekta i iščekivanju nastavka zbog prekida do kojeg je došlo. Kasnije je alocirano još sredstava, a do 3. veljače 2023. su odobrena 422 projekta (Europski socijalni fond, 2023). Sada se očekuje nastavak iz novog programskog razdoblja koji će biti na duže razdoblje (3 godine) i koje će naglasak staviti i na korisnike i njihovu ne više neizravnu, nego izravnu korist te su upravo oni sada ciljana skupina (uz osobe s invaliditetom i/ili nemoćne osobe uslijed težih bolesti, Program učinkoviti ljudski potencijali, 2021.-2027.).

DOŽIVLJAJ I VREDNOVANJE PROJEKTA IZ PERSPEKTIVE RAZLIČITIH DIONIKA

S obzirom na veliki značaj projekata iz programa "Zaželi – program zapošljavanja žena", kao i obvezni projekt element vidljivost i promidžba koji korisnike obvezuje na promociju projekta u javnosti, u medijima se može mnogo iščitati o iskustvima s projektom.

Stoga je odabrano nekoliko tekstova u kojima se nalaze citati sudionika u provedbi projekta koji prikazuju glavne aktivnosti i iskustva s korisnicima, probleme i samo vrednovanje iskustva s projektom. Citati su grupirani prema temi i prikazani u sljedeće tri tablice. U Tablici 1. prikazani su citati koji govore o aktivnostima koje su se provodile u projektu i kakva su iskustva korisnika i zaposlenih žena vezana uz provedbu tih aktivnosti.

Tablica 1. Aktivnosti s korisnicima i iskustva

«Mnogim starijim osobama pomoć je potrebna u kućanstvu, ali nerijetko im je puno važnije druženje i razgovor.»

«Gospođa Jelena živi sama, već je 11 godina domaćica. Sin i kćerka pomognu koliko mogu, ali svaka dodatna pomoć dobro dođe. Pogotovo sad kad zbog bolova u kuku ne može na tržnicu niti obavljati sve poslove u kuhinji koje bi inače obavljala... Dobri su mi ljudi o kojima se brinem i volim s njima raditi. Donosim im hranu, kupujem lijekove, čistim i usisavam stanove, šetamo i razgovaramo.»

«Njihove aktivnosti su bile pomoć starijim i nemoćnim osobama u održavanju osobne higijene, čišćenje stambenih prostora, odlazak u nabavu namirnica, lijekova. Osim navedenog zaposlenice projekta »Zaželi, radi, pomaži« korisnicima su pomagale pri naručivanju i odlasku kod liječnika i možda ono najbitnije, one su se s korisnicima družile i bile im potpora u problemima i radostima koje donosi svakodnevica – rekla nam je voditeljica projekta.»

«Počeli su proljetni radovi u vrtu kao što su grabljenje, kupljenje polomljenih grančica, metenje dvorišta i slično te su ovi topliji dani izmamili na sunce i naše krajnje korisnike koji su starije i/ili nemoćne osobe. ... Zaposlene žene ciljane skupine idu u šetnju s krajnjim korisnicima ili borave na svježem zraku ispred kuće. Peru se prozori i zavjese, usisava se, briše se prašine, generalno se čisti.»

«Ne samo što pomažemo u kući, njima je bitna ta komunikacija, razgovor. Oni su jednostavno željni kontakta. To su ljudi koji ne odlaze dalje iz svojih dvorišta, zaključila je.»

Zaposlene žene u sklopu projekta »Zaželi bolje sutra – faza III«, najpotrebnije su svojim korisnicima dolaskom zime i niskih temperatura. S obzirom da su korisnici stari i nemoćni, kišovito vrijeme i temperature oko nule, mnogima od njih predstavljaju problem u svakodnevnom životu. Žene su tu kako bi im pomogle oko spremanja i nošenja drva, lože im peći kako bi im bilo toplo i ugodno, donose lijekove i namirnice iz trgovine što korisnici iznimno cijene, a to su samo neki od poslova što vrijedne žene svakodnevno obavljaju.»

«Svoja iskustva s nama su podijelile zaposlenice na projektu Jasmina Mrzljak i Marina Guštin koje su kazale kako su na različite načine pomagale svojim korisnicima, od kuhanja, pospremanja do nabavke namirnica, lijekova i ono najvažnije- razgovarale su s njima. Naime, mnogi korisnici žive sami i uvijek se razvesele kada im netko dođe u posjetu. Zaposlenice su kazale kako su ostale u dobrim odnosima sa svojim korisnicima i nerijetko se čuju telefonom.»

«Pomaže gospođi Milki iz Gline koja nam kaže: »Najviše mi pomaže to što dođe pa najprije malo popričamo, to je jedna vrsta psihičkog rasterećenja. Onda polako napravi što treba – ili po kući, ili u trgovinu, po drva, usisati kuću. Sve ono što ja nisam u mogućnosti kao što sam nekad mogla. Ja sam bolesna žena tako da mi to puno znači. Samo druženje s njom puno isto znači.»

«Između žena zaposlenih na projektu i starijih osoba kojima pružaju pomoć s vremenom su se razvila prava prijateljstva. Osim uobičajenih aktivnosti žene se trude zajedno s njima obilježiti i uljepšati im posebne prigode i datume u njihovim životima.»

«Mi smo definitivno s vremenom postali prijatelji. Obitelj. Ja sam ih na Uskrs obilazila, ne zato što sam morala, nego sam jednostavno znala da su same, da im netko treba. U krajnjoj liniji, i ja sam sama», kaže Mirt. »Kad kažete 'ne povezati se' – to je nemoguće«, dodaje ...

U Tablici 2. navode se problemi koji se vežu uz iskustvo s projektima iz programa "Zaželi - program zapošljavanja žena".

Tablica 2. Problemi povezani s provođenjem projekta

«Svi bi htjeli da se briga i pomoć nastavi, a javljaju se i novi, zainteresirani korisnici.»

«Korisnost projekta je očigledna, ali problem je što nije neprekidnog trajanja», rekla je ravnateljica pločanskoga Crvenog križa.»

«Kako se približio rastanak s projektom, sve sam se više stavljao u poziciju korisnika – da je to netko moj kome je ta pomoć trebala. Svima nam je cilj da ovaj vrijedan projekt zaživi i bez europskih sredstava i da ostane u ovom obliku, jer korisnici trebaju pomoć, a žene trebaju posao.», naglasio je zamjenik gradonačelnika Grada Ivanić-Grada

«I mi imamo informacije, koje su još uvijek daleko od službenih, da se razmišlja da sljedeća faza ovog projekta traje barem dvije godine. Mi nemamo veliki utjecaj na tu odluku, ali kada traže naša mišljenja, apsolutno podržimo dulje trajanje. Jako bismo voljeli da sljedeća faza traje minimalno dvije godine jer bi to bilo sjajno kako za vas koji ćete raditi, tako i za korisnike koji će primati pomoć.» Ravnatelj Centra za socijalnu skrb Daruvar

«Svi priželjkuju novu fazu projekta, ali službeni nastavak nije mogla potvrditi ravnateljica Gradskog društva Crveni križ Karlovac. Ta žena je spona korisnika sa svijetom, njegove ruke, noge i oči prema van. Mislim da je njima najteže, sada kada ostaju bez usluga.»

«Ljubica ističe da korisnici novi projekt čekaju »kao ozebli sunce«. Isto smatra i Novaković. Dodaje da su korisnici očajni: »Imamo na listi čekanja ljudi kao u priči, hoće nas pojesti«, kaže Novaković.»

«Cijela namjera Europskog socijalnog fonda je upravo ta – da se usluge prebace s države, na organizacije civilnog društva ili na same pojedince/ke. Upravo je Zaželi jedan od takvih programa. Postoji cijeli niz financijskih linija koje su usmjerene na pružanje socijalnih usluga i ono što je problem u svemu tome jest da – upravo zato jer se radi o europskim programskim linijama koje funkcioniraju projektno – ne predstavljaju sustavna rješenja«, kaže Barada.

«Glavne zamjerke koje su stručnjaci upućivali programu Zaželi je njegova neodrživost. Prevedeno: trajat će dok ga je Europska unija spremna financirati.»

«Mi smo njima kao jedna porodica. Utječe na mene to puno. Kad se rastajemo, bude teško njima, teško nama. Mi smo njima sve.»

«Dok se o emocionalnom radu i emocionalnim odnosima koji se formiraju jako malo ili gotovo uopće ne govori.; »Malo se priča o tom emocionalnom aspektu. Misli se 'odeš u trgovinu, nešto im malo napraviš i to je to'. Ali nije to [samo] to.»

U Tablici 3. navode se citati koji govore kako sudionici projekta vrednuju projekt i koji govore o važnosti ovog projekta kao jednog od oblika deinstitucionalizirane skrbi.

Tablica 3. Vrednovanje projekta

«Program iznimno uspješan na terenu u lokalnim zajednicama te da su zadovoljni i pružatelji i korisnici usluga.» Voditeljica projekta

«Jako smo zadovoljni, želimo da projekt traje duže.» Zaposlenica

«Osim što je važno da će te vi kroz razdoblje od šest mjeseci imati posao, jako je važno i to što će starije, nemoćne osobe imati ispomoć u vlastitom domu, a ne u nekoj instituciji. Mislim da to njima puno znači.» Načelnik Općine Sirač

«Marijan živi s teško bolesnom suprugom i, kako ističe, Milenin dolazak mu je neprocjenjiv, jer 'sin je daleko, a kćerka radi i ima obveze prema svojoj obitelji'.»

«Uz iznimno zadovoljne korisnike, kao i mogućnost pronalaska posla za one kojima to ne ide tako lako.»

«Moram priznati, u mnogim kućama smo se neugodno iznenadili životom korisnika kakav su imali prije nego smo ih uključili u program. Sada se stvari polako stavljaју na svoje mјesto i vјerujem da im je lakše i da sada neki od njih imaju život dostojniji čovјeka.» Koordinatorica projekta

«Prije svega, ovim projektom smo ženama omogućili posao koje su, nažalost teža zapošljiva skupina, a tu je i socijalni segment, zaposlenice na projektu se jako zbliže sa svojim korisnicima i tu se rađaju cjeloživotna prijateljstva. – izjavio je voditelj projekta i pritom naglasio kako su krajnji korisnici iznimno zadovoljni.»

«Ove vrijedne žene im poboljšavaju život svojom uslugom, od dostave namirnica, spremanja, kuhanja i svime što im je potrebno. Ovaj projekt ne bi bio ove kvalitete, niti bi bio ovako prihvaćen od Grada i građana da nema ovih žena koje pružaju empatiju i ljudskost našim korisnicima. Vјerujemo da je projekt jedan od istaknutijih, upravo zato što toliko utječe na svakodnevne živote građana - rekla nam je voditeljica projekta »Zaželi dostojanstven život u Daruvaru«.

«Smisao ovog projekta je razvoj socijalne zajednice, odnosno da se žene povežu s korisnicima. Njima je to jako bitno i smatram da mi mladi uopće ne možemo shvatiti koja je to njima vrijednost. Kada im netko dođe u kuću da bi se brinuo o njima, kada imaju osjećaj da je nekome stalo do njih, osim njihove djece i obitelji. Čini se kao da je ovo, ipak, jedna malo viša razina duhovne brige o starijim ljudima - smatra voditeljica projekta »Učim - Radim - Pomažem 3« ističući kako ovakvi projekti doprinose razvoju lokalne zajednice, povećanju zaposlenosti i razvoju socijalnih usluga.»

«Rekla je kako je Centar radio provjeru korisnika projekta, koji je ostvario pozitivne rezultate. Mnogi korisnici se, uz pomoć zaposlenih žena, brinu za svakodnevne potrebe, što je doprinijelo manjoj potrebi za organiziranim smještajem starijih osoba. ... Korisnici programa su vrlo zadovoljni brigom i pomoći koju im pružaju, sumještanke i često svjedoče o kvalitetnoj promjeni u njihovim svakodnevnim životima.»

«Budući da su žene zaposlene na ovom projektu u okviru radnih zadataka bile usmjerene na skrb o starijim osobama i osobama u nepovoljnom položaju, projekt je rezultirao višestrukim koristima za zajednicu od kojih su najznačajnije međugeneracijska solidarnost, socijalna uključenost i povećanje kvalitete života u Općini Gračac.»

Navedeni primjeri ukazuju na koristi od ovog projekta, i to za teže zapošljive žene, starije i osobe u potrebi, cijelu lokalnu zajednicu, a i državu. Korisnici su jako zadovoljni uslugom jer im se održava prostor u kojem žive, donesi što im je potrebno od namirnica i lijekova, pomaže nalaženjem i pružanjem informacija koje im trebaju, ali kako se ističe, imaju i osobu za razgovor i osjećaj da nisu sami. Time se utječe na smanjenje usamljenosti, koja značajno utječe na kvalitetu života, a utječe i na zdravlje osobe (Canjuga i sur., 2018). Ovakva usluga je zapravo pružanje socijalne podrške. Socijalna podrška objašnjava zašto su pojedinci potrebni jedni drugima te predstavlja multidimenzionalni konstrukt koji uključuje fizičku i instrumentalnu pomoć, dijeljenje resursa i informacija te emocionalnu i psihološku pomoć, a odnosi se na percipiranu brigu, poštivanje ili pomoć koju

osoba prima od drugih ljudi ili grupa. Također, ona djeluje zaštitno od stresa, pomaže u oporavku bolesti, u suočavanju s težinom života i pomaže ostvarenju dobrobiti pojedinca (Milić Babić, 2019). Neki od navoda spominju i da se razvija prijateljstvo među njima i da osobe koje to rade imaju razvijenu empatiju ("Ja volim sve svoje korisnike, ali i oni mi to vraćaju. One su na kraju digle mene. Jednostavno su poticaj, motivacija, držimo se skupa. Nismo [mi] sustav od 8 do 16, nego kad treba. Ja se osjećam kao čovjek, i oni se osjećaju kao ljudi. Nema smisla od toga napraviti tekuću vrpcu. Ja volim te ljude", Grgurinović, 2023). Upravo tu vidimo razliku od onoga što korisnici mogu primiti korištenjem ostalih organiziranih usluga socijalnih skrbi. Ovdje osoba ostaje u svojem domu što joj pruža osjećaj sigurnosti i u skladu je s podacima koji češće govore u prilog da starije osobe žele ostati

u svojim domovima i u starosti (Creaney, Reid, Currie, 2021; Hlebec, Srakar, Majcen, 2019) te se pružanjem socijalne podrške utječe na smanjenje ili prevenciju usamljenosti, time i održavanje ili unaprjeđenje njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja. Da bi ta želja bila ispunjena na način da doprinosi kvaliteti života i osigurava dobru egzistenciju, potrebno je starijima omogućiti cijelu mrežu usluga koje se odnose na zdravlje i opisanu socijalnu podršku sa svim njenim elementima (emocionalne, informativne, instrumentalne podrške) (Penava Šimac i sur., 2022). Zaposlenice na ovaj način obilaze svakog korisnika dva do tri puta tjedno i imaju mogućnost posvetiti se njegovim željama i potrebama, što doprinosi osjećaju vrijednosti i sigurnosti korisnika, što se doima efikasnijim i efektivnijim nego kad uslugu pružaju profesionalno zaposlene osobe, često pretrpanog rasporeda. Čak i sami korisnici više preferiraju neformalni oblik skrbi, a zatim tek formalni i od strane profesionalaca (Hlebec, Srakar i Majcen, 2019), a da se to potvrđuje kroz ovaj projekt, pokazuju i tvrdnje da korisnici često svoje gerontodomačice počinju smatrati članovima obitelji. I tu dolazi do još većeg problema nego što je iskazano u ovim medijskim pregledima. Problem koji se iščitava iz medija prvenstveno se odnosi na ograničeno trajanje projekta. Međutim, problem koji nije značajno predstavljen, ali predstavlja očekivanu posljedicu nakon prekida projekta jest da korisnici nakon uspostave tako dobrog odnosa sa svojom gerontodomačicom, sigurnosti i oslanjanja na njenu pomoć, naglo ostaju sami, bez pomoći i bez informacije hoće li i kada projekt krenuti dalje pa da mogu nastaviti s kvalitetom života koju su do sada imali, o čemu je i bilo nekoliko tvrdnji koje govore da je njima možda i najteže. To može dovesti do usamljenosti i pojave anksioznosti što može predstavljati izazov za mentalno zdravlje korisnika (Neuberg i sur., 2021). Usamljenost se definira kao "bolna, neugodna i anksiozna čežnja za drugom osobom ili osobama do koje dolazi zbog osjećaja odbačenosti, otuđenosti ili neshvaćenosti od drugih" (Neuberg i sur., 2021:191).

Problem održivosti ovakvih usluga mora biti sustavno riješen, što se i očekuje po isteku novog

programskog razdoblja financiranja projekata nakon 2027. godine ("Zaželi program će biti dio provedbe strateškog okvira za dugotrajnu skrb kao i dio okvira provedbe županijskih socijalnih planova, koji će pridonijeti poboljšanju ponude za socijalnim uslugama. Komplementarnost i održivost intervencija će se osigurati kroz dugoročno planiranje.", Program učinkoviti ljudski potencijali, 2021.-2027.:91). Europski su projekti namijenjeni uspostavi održivih rješenja, a zašto je tome tako najbolje pokazuje ovako uspješan projekt. Međutim, pitanje rješavanja nacionalnih problema sustava socijalne sigurnosti i socijalnih politika nije pitanje na koje će europska socijalna politika trajno odgovarati jer je po načelu supsidijarnosti Republika Hrvatska dužna sama poduzeti mjere koje će to pitanje riješiti. Hrvatska socijalna država treba se razvijati u tom smjeru jer je problem starenja stanovništva jedno od ključnih pitanja europske socijalne politike. Istraživanja sa starijim osobama u RH pokazuju da većina starijeg stanovništva iskazuje potrebu usluga pomoći u kući i smještaja; u 2022. godini čak 50,9 % ispitanika želi uslugu pomoć u kući, dok je samo 3,8 % ostvaruje (Penava Šimac i sur., 2022). "Zaželi – program zapošljavanja žena" pokazao je da je najbolja razina za to lokalna, eventualno regionalna, jer najbolje može odgovoriti na potrebe svoje zajednice (stoga će sad program "Zaželi" biti uvršten u Županijske socijalne planove (Program učinkoviti ljudski potencijali, 2021.-2027.), a najbolje se razvija i društveni kapital, što sve pridonosi razvoju lokalne zajednice. Starijima se osigurava skrb i kvaliteta života, ostaju ili postaju socijalno uključeni, bolje im je omogućena zdravstvena skrb jer im gerontodomačice donesu sve što im je potrebno i kontaktiraju po potrebi doktora ili patronažnu sestru. Kroz gotovo svakodnevni kontakt lakše i brže uoče promjene na osobi te mogu intervenirati traženjem stručne pomoći. Društveni kapital lokalne zajednice se razvija osobito suradnjom aktera jer su obvezni partneri na projektu Centar za socijalnu skrb i Hrvatski zavod za zapošljavanje, a u kućama i na terenu se često susreće patronažne sestre. Gerontodomačice odlaze same ili u pratnji korisnika k liječnicima svojih korisnika i

tako postaju partneri u medicinskoj skrbi, često kad to članovi njihovih obitelji nisu u mogućnosti. Članovima obitelji starijih osoba to je velika pomoć jer im omogućuje manje opterećenje brigom za svoje starije članove obitelji koju često ne mogu voditi na željenoj razini zbog svih već navedenih promjena u društvu (radni ritam, sudjelovanje djece u aktivnostima, udaljenost od svojih roditelja). Time se ostvaruje prilika za zapošljavanje, njegovanje međuljudskih odnosa i opće dobro zajednice (Penava Šimac i sur., 2022). U članku "Prešućeni emocionalni rad gerontodomaćica" (Grgurinović, 2023), opisuje se kako gerontodomaćice postaju kao članovi obitelji; posao zaposlenim ženama puno znači te se i same obogate odnosom s korisnicima. Stoga je ovaj primjer programa "Zaželi – program zapošljavanja žena" dobar primjer kako se u lokalnoj zajednici može organizirati skrb za starije. Ovakav zajednički, partnerski način suradnje u lokalnim zajednicama preferira se i drugim politikama (Sixmith i sur., 2017; Penava Šimac i sur., 2022.).

ZAKLJUČAK

Prepoznavanje problema potrebe skrbi za starije i nemoćne rezultiralo je inovacijom u vidu pokretanja programa zapošljavanja teže zapošljivih žena na poslove skrbi o starijima i nemoćnima u lokalnoj zajednici. Prvo kao javni radovi, a potom kao projekti sufinancirani sredstvima Europskog socijalnog fonda, "Zaželi – program zapošljavanja žena" postao je način dopune sustava socijalne skrbi i raširio se po cijeloj Hrvatskoj. Koristi od ovako uspostavljenog modela ima cijela lokalna zajednica, od samih starijih osoba, njihovih obitelji, dionika sustava socijalne i zdravstvene skrbi, zaposlenih žena pa do lokalne uprave. Najveći, iako ne jedini, problem je trajanje projekta koji sa sobom donosi štetu ponajprije onima koji imaju najveću korist, a to su starije osobe. Tada ostaju ponovno sami, moraju se ponovno prilagođavati novoj situaciji, gube svoje "prijateljice", a kad projekt dobije svoj nastavak, opet slijedi nova prilagodba. Stoga javnost u Hrvatskoj zagovara da ovakav model pružanja skrbi postane dio sustava skrbi u RH koji će osigurati da se ne događaju ovakvi prekidi.

LITERATURA

- Bačić, Ž. (12. siječnja 2023). "Zaželi" je posao kojim pomažeš sebi, ali i drugima. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/zazeli-je-posao-kojim-pomazes-sebi-ali-i-drugima-10551853>
- Bađun, M. (2016). Financiranje domova za starije i nemoćne osobe u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 24(1), 19-43.
- Baturina, D. (2021). Kako zaštititi starije osobe? Mogućnosti poboljšanja društvenog položaja i prevencija nasilja nad starijim osobama? *Bogoslovska smotra*, 91(1), 117–144.
- Bijuklić, M., Marić, D., Pejić, E., Tomić, A., Župan, A., Pluzarić, J. & Železnik, D. (2018). Socijalna izolacija kod osoba starije životne dobi. U: D. Železnik & U. Železnik (ur.), *Prenos znanja in izkušenj med kliničnim okoljem in znanostjo na področju zdravstvenih in socialnih ved: zbornik predavanj z recenzijo. 8. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo s področja zdravstvenih in socialnih ved, 19. junij 2018.* (200-207). Slovenj Gradec: Visoka šola za zdravstvene vede.
- Bogdanić, S. (8. kolovoza 2022). Gerontodomaćice su važne hrvatskim starcima, no posao im je slabo plaćen i nesiguran. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2022/08/gerontodomacice-su-vazne-hrvatskim-starcima-no-posao-im-je-slabo-placen-i-nesiguran/>.
- Canjuga, I., Železnik, D., Neuberg, M. & Breček, A. (2018). Usamljenost i afilijativne potrebe u starijoj životnoj dobi. U D. Železnik & U. Železnik (ur.). *Prenos znanja in izkušenj med kliničnim okoljem in znanostjo na področju zdravstvenih in socialnih ved: zbornik predavanj z recenzijo. 8.*

znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo s področja zdravstvenih in socialnih ved, 19. junij 2018. (str. 16-29). Slovenj Gradec: Visoka šola za zdravstvene vede.

- Creaney, R., Reid, L. & Currie, M. (2021). The contribution of healthcare smart homes to older peoples' wellbeing: A new conceptual framework, *Wellbeing, Space and Society* 2, 100031, <https://doi.org/10.1016/j.wss.2021.100031>
- Čišćenje domova krajnjih korisnika i priprema pred nadolazeći Uskrs. Posjećeno 21. 4. 2023. na mrežnim stranicama <https://zuk-josipdol.hr/ciscenje-domova-krajnjih-korisnika-i-priprema-pred-nadolazeci-uskrs/>.
- Daly, M. & Leon, M. (2022). Care and the analysis of welfare states. U: K. Nelson, R. Nieuwenhuis, M. Yerkes (ur.), *Social Policy in Changing European Societies*, str. 20-33. Edward Elgar Publishing Limited. On-line. Preuzeto s: <https://www.elgaronline.com/display/book/9781802201710/9781802201710.xml>, 4. travnja 2023.
- Dobrotić, I. (2016). Razvoj i poteškoće sustava skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj. *Društvena istraživanja Zagreb*, 25(1), 21-42.
- Državni zavod za statistiku (2022). *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2021. godini. Priopćenje* (godina LIX, Zagreb, 30. rujna 2022.). Dostupno na mrežnim stranicama Državnog zavoda za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29032>.
- Europski socijalni fond (2023), Poziv na dostavu projektnih prijedloga "Zaželi – program zapošljavanja žena – faza III", posjećeno 30. travnja 2023. na: <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/poziv-na-dostavu-projektnih-prijedloga-zazeli-program-zaposljavanja-zena-faza-iii/>
- Gašpar, I. (10. studenog 2022). Kroz dva daruvarska projekta bit će zaposleno 60 žena koje će brinuti za 360 starijih i nemoćnih. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://www.moportal.hr/aktualno/kroz-dva-daruvarska-projekta-bit-ce-zaposleno-60-zena-koje-ce-brinuti-za-360-starijih-i-nemocnih/>
- Grčić, L. (27. 3. 2023). Treći "Zaželi" zaposlio 30 žena i pomogao 280 korisnika na području Karlovca: "Jako smo zadovoljni, želimo da projekt traje duže". Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://radio-mreznica.hr/treci-zazeli-zaposlio-30-zena-i-pomogao-280-korisnika-na-podrucju-karlovca-jako-smo-zadovoljni-zelimo-da-projekt-traje-duze/>
- Grgurinović, M. (28. prosinca 2021). Zaželi socijalnu državu. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://voxfeminae.net/pravednost/zazeli-socijalnu-drzavu/>
- Grgurinović, M. (9. lipnja 2023). Prešućeni emocionalni rad gerontodomačica. Posjećeno 5. 7. 2023. na: <https://voxfeminae.net/pravednost/presuceni-emocionalni-rad-gerontodamacica/>
- Hlebec, V., Srakar, A. & Majcen, B. (2019). Long-Term Care Determinants of Care Arrangements for Older People in Europe: Evidence from SHARE, *Revija za socijalnu politiku* 26(2), 135-152. <https://doi.org/10.3935/rsp.v26i2.1604>
- Kazir, A. (10. ožujka 2023). Jedan dom za starije osobe diže svoje cijene od 1. travnja, objasnili su i zašto. Posjećeno 21. 4. 2023. na mrežnim stranicama Mirovina.hr: <https://www.mirovina.hr/novosti/jedan-dom-za-starije-osobe-dize-svoje-cijene-od-1-travnja-objasnili-su-i-zasto/>.
- Kivač, V. (2017). *Procjena sklonosti depresiji kod starijih osoba smještenih u instituciji i izvan nje. Završni rad*. Preuzeto 27. 4. 2023. s: <https://repositorij.unin.hr/islandora/object/unin:1600>
- Kožul, A. (21. prosinca 2022). Program Zaželi u "izazovnom periodu". Posjećeno 21. 4. 2023. na mrežnim stranicama Portal Novosti: <https://www.portalnovosti.com/program-zazeli-u-izazovnom-periodu>

- Lovreković, M. & Leutar, Z. (2010). Kvaliteta života osoba u domovima za starije i nemoćne u Zagrebu. *Socijalna ekologija Zagreb* 19(1), 55-79.
- M. P. D. (5. travnja 2022). Svi iščekuju nastavak projekta ZAŽELI: U proteklih pet godina kroz njega je zaposleno preko 14 tisuća žena koje su brinule za 78 tisuća starih i nemoćnih korisnika – evo koji su gradovi bili najuspješniji u njegovom provođenju. *Gradonačelnik.hr*. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://gradonacelnik.hr/home-glavna-vijest/svi-iscekuju-nastavak-projekta-zazeli-14-tisuca-zena-brinulo-za-79-tisuca-starih-i-nemocnih-evo-koji-su-gradovi-bili-najuspjesniji-u-provođenju-najpopularnijeg-eu-projekta/>
- Marčinković, D. (31. siječnja 2022). Gerontodomaćica Radmila: “Kraj projekta Zaželi teže je pao korisnicima nego nama. Bilo je i suza”. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://www.mojportal.hr/aktualno/gerontodomacica-radmila-kraj-projekta-zazeli-teze-je-pao-korisnicima-nego-nama-bilo-je-i-suza/>
- Milić Babić, M. (2019). Socijalna podrška i roditeljstvo, *Socijalne teme* 6(1), 13-26.
- MROSP, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji, i socijalne politike (2016). *Program javnih radova za aktivaciju žena u lokalnoj zajednici „Zaželi“ se produžuje za dodatna tri mjeseca*. Posjećeno 15. 4. 2023. na: <https://mrosp.gov.hr/arhiva/novosti/program-javnih-radova-za-aktivaciju-zena-u-lokalnoj-zajednici-zazeli-se-produzuje-za-dodatna-tri-mjeseca/598>
- MROSP, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji, i socijalne politike (2017 a). *Projekt “Zaželi” je iskorak za pokretanje zapošljavanja u ruralnim područjima*. Posjećeno 15. 4. 2023. na: <https://mrosp.gov.hr/vijesti/projekt-zazeli-je-iskorak-za-pokretanje-zaposljavanja-u-ruralnim-podrucjima-4667/4667>
- MROSP, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji, i socijalne politike (2017 b). *Ministar Pavić na prvoj radionici o programu “Zaželi”*. Posjećeno 15. 4. 2023. na mrežnoj stranici 15. 4. 2023. <https://mrosp.gov.hr/vijesti/ministar-pavic-na-prvoj-radionici-o-programu-zazeli-4637/4637>
- MROSP, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji, i socijalne politike (2020). *Upute za prijavitelje Zaželi - program zapošljavanja žena – faza II.* Posjećeno 15. 4. 2023. na: <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/zazeli-program-zaposljavanja-zena-faza-ii/>
- MROSP, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji, i socijalne politike (2021). *Upute za prijavitelje Zaželi - program zapošljavanja žena – faza III.* Posjećeno 15. 4. 2023. na: [http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/poziv-na-dostavu-projektnih-prijedloga-zazeli-program-zaposljavanja-zena-faza-iii/](http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/poziv-na-dostavu-projektних-prijedloga-zazeli-program-zaposljavanja-zena-faza-iii/)
- Muškić, M. (2016). Država prevarila 2594 žene: Zakinula ih je za plaću i 5200 kuna s biroa. Posjećeno 15. 4. 2023. na: <http://www.glas-slavonije.hr/320718/1/Drzava-prevarila-2594-zene-Zakinula-ih-je-za-placu-i-5200-kuna-s-biroa>
- Neuberg, M., Kosir, I., Meštrović, T., Ribić, R., & Cikač, T. (2021). Presječno istraživanje socijalne i emocionalne usamljenosti osoba starije životne dobi u sjevernoj Hrvatskoj. *Acta Med Croatica*, 75, 191-202.
- Održana početna konferencija projekta “Zaželi, uključi se, ostvari se – važna si! – faza III” (31. 10. 2022.). Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://nasice.hr/vijesti/odrzana-pocetna-konferencija-projekta-zazeli-ukljuci-se-ostvari-se-vazna-si-faza-iii/>
- Održana završna konferencija projekta “Zaželi, radi, pomaži!” (30. lipnja 2022). Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://www.volimivanic.info/odrzana-završna-konferencija-projekta-zazeli-radi-pomazi>

- Održana završna konferencija za projekt "Zaželi - pružamo pomoć, primamo pomoć!". Posjećeno 21. 4. 2023. na: http://zazeli.gracac.hr/default_vijest_wide.asp?sid=6267
- Penava Šimac, M., Štambuk, A., & Skokandić, L. (2022). Potrebe starijih osoba za uslugama iz sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 29(2), 191-212.
- Peng, I., Yeandle, S. (2017). *Eldercare policies in East Asia and Europe. Mapping Policy Changes and Variations and Their Implications. Discussion Paper*. UN women. Preuzeto s: <https://www.un-women.org/en/digital-library/publications/2017/12/discussion-paper-eldercare-policies-in-east-asia-and-europe>
- Podgorelec, S. & Klempić, S. (2007). Starenje i neformalna skrb o starim osobama u Hrvatskoj. *Migracijske i etničke teme* 23(1-2), 111-134.
- Posao dobilo 20 žena, a redovnu skrb 123 mještana Končanice i Dežanovca. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://www.klikni.hr/sredisnja-hr/2022/12/14/foto-sirac-putem-projekta-zazeli-zaposlit-ce-se-25-zena-koje-ce-brinuti-o-150-starijih-osoba/>
- Puljiz, V. (2016). Starenje stanovništva – izazov socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku* 23(1), 81-98.
- Program Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027. Posjećeno 8. 5. 2023. na: <https://www.esf.hr/vazni-dokumenti-razdoblje-2021-2027/>
- SIRAC: Putem projekta 'Zaželi' zaposlit će se 25 žena koje će brinuti o 150 starijih osoba (14. prosinca 2022.). Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://www.klikni.hr/sredisnja-hr/2022/12/14/foto-sirac-putem-projekta-zazeli-zaposlit-ce-se-25-zena-koje-ce-brinuti-o-150-starijih-osoba/>
- Sixsmith, J., Fang, M. L., Woolrych, R., Canham, S.L., Battersby, L. & Sixsmith, A. (2017). Ageing well in the right place: Partnership working with older people. *Working with older people*, 21(1), 40-48, <https://doi.org/10.1108/WWOP-01-2017-0001>
- Smetko, D. (26. rujna 2022). Završen jednogodišnji program brige i pomoći za samačka i staračka domaćinstva općine Lipovljani. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://lipovljani.hr/vijesti/završen-jednogodisnji-program-brige-i-pomoci-za-samacka-i-staracka-domacinstva-opcine-lipovljani/>
- Štambuk, A. (1999). Prilagodba, stres i preseljenje u starosti. *Ljetopis socijalnog rada* 5(1), 105-115.
- Šunjić, A. (7. siječnja 2023). Deset žena kroz projekt 'Zaželi' pomaže starijima i nemoćnima: 'Ovaj projekt nam je sve. Imamo prihode i osjećamo se korisno. Korisnici su nam kao druga obitelj'. Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanja/neretva/deset-zena-kroz-projekt-zazeli-pomaze-starijima-i-nemocnima-ovaj-projekt-nam-je-sve-imamo-prihode-i-osjecamo-se-korisno-korisnici-su-nam-kao-druga-obitelj-1254834>
- Tomorad, I., Valečić, D., Bežovan, G., Matančević, J. & Baturina, D. (2023). *Profil hrvatske socijalne države*. CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija, dostupno na mrežnim stranicama CERANEA: <https://ceraneo.hr/wp-content/uploads/2023/03/Profil-hrvatske-socijalne-drzave.pdf>
- Vuko, Lj. (11. svibnja 2022). Prijave za program 'Zaželi' kreću od srijede, 25. svibnja 2022. od 9 sati. Posjećeno 21. 4. 2023. na: Jutarnji list - Prijave za program 'Zaželi' kreću od srijede, 25. svibnja 2022. od 9 sati
- Vlada RH (2021). Izvješće o provedbi „Strategije socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine“ za 2020. godinu Vlade RH. <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Obitelj%20i%20djeca/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Strategije%20socijalne%20skrbi%20za%20starije%20osobe.pdf>

Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 18/22, 46/22 i 119/22.

Završava projekt 'Zaželi i pokreni se': Svi se nadaju nastavku, do tada ljudima pomažu volonteri.
Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://trend.com.hr/2022/03/01/završava-projekt-zazeli-i-pokreni-se-svi-se-nadaju-nastavku-do-tada-ljudima-pomazu-volonteri/>

Zaželi: Otpisane s tržišta rada, sad vraćaju osmijeh na lice starima i nemoćnima (4. travnja 2023.).
Posjećeno 21. 4. 2023. na: <https://n1info.hr/vijesti/zazeli-otpisane-s-trzista-rada-sada-vracaju-osmijeh-na-lice-starim-i-nemocnim/>

“Zaželi2 – Mi Uspjeti Čemo (MUĆ) (31. listopada 2021). Posjećeno 21. 4. 2023. na:
<https://www.muc.hr/zazeli-mi-uspjeti-cemo-muc/>

Zimski uvjeti rada (8. prosinca 2022.). Posjećeno 21. 4. 2023. na:
<https://www.koncanica.hr/zimski-uvjeti-rada/>

THE ROLE OF THE PROGRAMME “MAKE A WISH - WOMEN’S EMPLOYMENT PROGRAMME” AS A FORM OF THE DEINSTITUTIONALIZED HELP FOR ELDERLY CITIZENS AND THOSE IN NEED

ABSTRACT

Croatia, like other European countries, faces the challenges of an aging society. Some of these challenges are related to the care of the elderly and the infirm. In Croatia, the deinstituted help for elderly citizens and those in need in the local community is provided by the home help service, which is regulated by the Social Welfare Act, but it is but it is the least used service among the total number of elderly people. During 2016, a job creation programme was implemented in several local self-government units aimed at employing women with the lowest level of employability in the labour market who would care for senior citizens. Based on this positive experience, the programme called “Make a Wish - women’s employment programme”, financed by the European Social Fund, was designed. The programme started in 2017 and by the middle of 2022 it went through 3 phases with a large response of applicants (units of local self-government and non-profit organizations) as well as approved projects and received important help in the organization of social welfare at the local and national level.

This text will present the problems facing social care for the elderly, problem-solving models, and the described program as an example of successful innovation and assistance in the local community for the elderly and infirm. Presentation of selected statements of participants from public media related to the implementation of the program will represent benefits of the program, which are manifested in meeting the existential needs of elderly and infirm people in their homes and strengthening the social capital of the local community, but also problems that are mostly related to the limited duration of the program. The sustainability and continuity of this form of care can be achieved by its inclusion in local, regional or national social policies in the form of a guaranteed right for the elderly and infirm.

Key words: ageing; care for elderly and those in need; “Make a Wish - women’s employment programme”; home help service